

Novruzun yaddaşlardan silinməyən xalq tamaşaları

Bahar fəslinin gəlişi ulularımız üçün, sadəcə, fəsil dəyişməsi deyildi. Qarlı, şaxtalı günlərin bitməsi, təbiətin qış yuxusundan oyanaraq canlanması idi. İlıq nəfəsli yaz fəslinin yurda qədəm qoyması ilə bol məhsul götürmək, bütün ilboyu achiqdan, qıtlıqdan uzaq olmaq ümidi, inamı ilə əkin-biçin işlərinə başlayırdılar.

Əkinçilər baharda can-dildən çalışırdılar ki, özlərinin, ailələrinin, ümumilikdə insanların illik azuqələrini təmin edə bilsinlər. Novruz bayramında bağ-bağata da əl gözdürülür, ağaclar budanırdı.

Bu dövrdə təbiət yavaş-yavaş qış yuxusundan oyanır, dirçəlməyə başlayır. Azərbaycanda keçmişdən bu günədək bahar bayramına günlərlə hazırlıq görülür. Novruz bayramına qədərki dörd çərşənbənin hər biri xüsusi mərasimlərlə qeyd edilir. Qədimdə el şənlikləri, kütləvi yarışlar, oyunlar, tamaşalar, mərasimlər təşkil olunur, mahnılar oxunur, aşıqlar deyir, kəndirbazlar öz hünərlərini göstərirdilər. Onların bəziləri unudulsa da, bir çoxu bu gündə adət-ənənəyə uyğun olaraq keçirilir. "Kosa-kosa", "Kəndirbaz", "Cıdır", "Gizlənpaç", "Fincan-fincan", "Bənövşə" və başqa oyun və tamaşalar kütləvi olaraq oynanılır.

Novruzda təşkil olunan bir-birindən maraqlı oyun və tamaşaların hər birinin öz mənası var. Məsələn, "Cütçü şumu" adlı tamaşa torpağı oymaq məqsədilə keçirilirdi. Tamaşanın əsas qəhrəmanı - Cütçü babanın şəninə rəqs edilir, idman yarışları, məzəli oyunlar oynanırdı. Folklorşünas Ülkər Nəbiyeva yazır: "Vaxtilə Torpaq çərşənbəsində "Cütçü şumu", yaxud "Əkin toyu", "Səpin toyu", "Torpaqbasdı", "Xış-kotan bayramı" adlanan böyük bir mərasim keçirilirdi. Mərasimin baş qəhrəmanı Cütçü baba, yaxud "Gilbaba", "Turab baba" olmuşdur. Rəvayətə görə, Cütçü baba ilk dəfə insanlara taxıl əkin-biçməyi öyrətməmiş övliya, müqəddəs adam hesab olunmuşdur. Bu mərasimdə Cütçü baba vəzifəsini icra etmək üçün elin hörmətli, uzunömürlü ağsaqqalı seçilərdi. Səhər-səhər "Cütçü baba"

mərasimi başlamazdan əvvəl hamı el şənliyinə hazırlaşardı. Adətə görə, bir mismarın işlənmədiyi, iyde, ərik ağacından düzəldilən bir cütü, qarakotanı günün altında qoyurdular və onu güzgü qırıntıları, qırmızı parça və s. ilə bəzəyirdilər. Mərasimdə "Cüt gözəlləməsi" oxunardı ki, burada şum aləti vəsf olunardı. Sonra meydana bir cüt Ağ öküz gətirilərdi, onların ayaqlarını qırmızı parçalarla bəzəyib kotana qoşardılar. Bundan sonra meydana Cütçü baba, yaxud Xızırzində gəlir, bu zaman "Budur gəldi Yer sahibi, Baba, xoş gördük, xoş gördük" deyərək onu salamlayırdılar".

Novruzun maraqlı xalq tamaşalarından biri də "Padşah oyunu"dur. Folklorşünaslar qeyd edirlər ki, bu oyun Azərbaycanın bir çox bölgəsində keçirilir, Qarabağda "Padşah oyunu", Qubadlıda "Şah bəzəmə", Ordubadda "Xan bəzə-

mə" adı ilə tanınır. Oyunun keçirilməsi üçün ayrıca mağar qurulur. "Şah" mərasim başlayanda məclisə musiqi sədaları altında, "vəzir-vəkil" in, "fərraş"ların əhatəsində gəlir və "taxt"ında oturur. Onu "fərraş"lar qoruyurlar. Fərraşların qollarında qırmızı sarğı, başçıların isə çiyində şal olur. Oyunun qaydasına görə, "şah" danışmır, "əmr"ləri "vəzir" verir. Yanındakı adamlar onun "əmr"lərini icra edirlər. Əmrlərə tabe olmayanı, yaxud qaydaları pozanları "fərraş"lar tutub "şah"ın hüzuruna gətirirlər və onları "cəzalandırırlar". Bəzən cəza verilən adamı kəndirə bağlayıb "dar ağacı"ndan asırlar. Ancaq "cəzası" olanlar daha çox pulla cərimələnirlər. Pullar "xəzinə"yə yığılır. Toplanmış vəsait xeyrixah işlərə xərclənir.

**Zöhrə FƏRƏCOVA,
"Azərbaycan"**